YAHYA KEMÂL

- Hayatı
- Fikirleri
- Çevresi

Cevad ÖZKAYA

Geçen yüzyılın sonlarında imparatorluğumuzun tarih sahnesinden yavaş yavaş ayrılmaya itildiği bir dönem. Batılı devletlerin elbirliği ile bir araya getirdiği şartlar toplumumuzun bünyesini içten içe kemirmekte. Müesseselerimiz işlemez hale gelmiş. Aydınlarımızın yeni mabudu batı, düşünce hayatımızı tam anlamıyla tesiri altına almış. Kültürel planda karışıklık ve yabancılaşma had safhada. Aydınlarımız bir kurtuluş meleğine sarılmışlar. Batılılaşmak. Onlar için yaşamanın varolmanın tek şartı. Daha iyi olmak istiyorsak, daha çok Avrupalı olmalıyız ve sarılmalıyız Avrupa'ya, Birkaç istisna dışında ortak ideal; daha çok Avrupalı olmak.

Büyük çabalarla sürdürülür Avrupalılaşma seferberliği. Avrupa'ya yaklaştığımız ölçüde uzaklaşırız kendimizden. Bu yabancılaşma giderek bir aydın tipini ortaya çıkarır toplumumuzda. Said Halim Paşa Buhran-ı fikrimizde şöyle belirtir bu tipin ayırıcı özelliğini.

«Evvelâ. bu meselelerden herhangisine dair olursa olsun bize taalluk eden cihetlerini bilmemek, ve öğrenmeğe tenezzül etmemek...

İkincisi bizimle ilgisi olanlar haricinde birçok usuller, prensipler ve bilgilere vakıf bulunmak.» (1)

Bu keşmekeş ortasında imparatorluk günden güne erimekte ve sarsılmaktadır. Bizim batıcılarımız insan

(1) Said Halim Paşa, Fikir Buhranımız. Bedir Yayınevi, 1966 İstanbul.

haklarından, insancıllıktan söz ederken, Tanzimat'ın getirdiği haklardan faydalanan azınlıklar içten içe isyana hazırlanırlar. Balkanlar her an patlamaya hazır volkan gibi. Bir isyan için, ufak bir hareket yeterli. Ama ne gam, batılı olmanın yolu insancıllıktan geçiyorsa elbette toz pembe görecektir dünyayı aydınımız. Ve pek az kimse farkedecektir, Balkanlarda hüküm süren sessizliğin, fırtınaya hazırlanan denizin benzeri olduğunu.

Balkanların fırtına öncesi bu sakin ortamında karlı bir kış günü doğar Yahya Kemâl. Yıl 1884. Baba ve ana soyu Rumelili, doğum yeri Üsküp. Ana tarafından Evlâd-ı Fatihan'dan gelmektedir. Ailesi özellikle annesi tam bir Müslümandır. Yetişmesinde büyük tesiri vardır bu kadının. Hatıralarında «Lâkin benim hem dînî hem de millî terbiyem üzerinde daha şiddetle müessir olan annemdir. Annem çok Müslüman bir kadındı. Muhammediye okur, bana Kur'an öğretirdi» diyerek bu gerçeği belirtir. (2)

Yahya Kemâl, annesinin okuduğu Muhammediye'nin mısralarında milletimizin dünya ve ahiret maceralarını hisseder.

«Çok yerlerini anlamadığım halde, annemin yüksek sesle ve makamla okuyuşundan dinlediğim Muhammediye'nin mısraları bana bizim öz maceramız, evimizin, mahallemizin, Üsküb'ün ve müphem surette bütün milletimizin dünya ve ahiret macerası gibi gelirdi.» (3)

Kur'an ezberi, Muhammediye nağmeleri arasında geçen bu çocukluk döneminin tesiri, ara ara kesilmesine rağmen hayatının sonuna kadar onu etkileyecektir. O kadar ki Beyoğlu ve Şişli sosyetesinin sefahat âlemlerinde yaşarken, arasıra uğradığı Kocamustafapaşa, Atik Valde gibi mümin semtlerin ilham ettiği itiraf şiirlerinde bu tesirin devam ettiğini açıkça görürüz. «Kocamustafapaşa» şiirindeki,

«Gitmel Kalî Sen bu taraf halkına dost insansın.
Onların meşrebi iklimi ve ırkındansın.»

mısralarındaki çağrı havası ferdî bir çağrı değil aslında. Bu mısralar çok yoğun bir şekilde bir bekleyişin, bir arzunun, beraberlik arzusunun ifadesidir. Ama ne yazıkki bu beraberlik gerçekleşmeyecektir, bütün arzulara rağmen. Ve Şair dönecektir Şişli'ye, Beyoğlu'na,

«Geç vakit semtime döndüm Kocamustafapaşa'dan»

Şiirin daha sonraki mısralarında derin bir ıstırapla karşılıyoruz. Bu ifadeler, ferdî ıstırabın çok üstünde bir anlam taşıyor. Gönlüyle millî, hayatıyla yabancılaşmış aydınımızın bir bölümünün ortak duygularıdır aşağıdaki mısralar.

«Kopmuşuz bizler o öz varlık olan manzaradan
Bahsederler gerçi duyanlar bir onulmaz yaradan;
Derler: İnsanda derin bir yaradır köksüzlük;
Budur âlemde hudutsuz ve hazin öksüzlük.
Sızlatır bazı saatler dayanılmaz bir acı,
Kökü toprakta kalıp kendi kesilmiş ağacı
Ruh arar başka teselli her esen rüzgârda.
Ne yazıkl doğmuyoruz şimdi o topraklarda.»

Yahya Kemâl'in arzusu dışında bir hayatı sürdürmesinde 1902 yılında gittiği İbrahim Efendi konağındaki çevrenin tesiri olduğu söylenebilir. Dış tesire en açık olduğu bir dönemde, 17 yaşında bu konağa gelir. Aile çev-

(2) Nihad Sami Banarlı, Yahya Kemâl'in Hatıraları. Yh. Km. Enst. Yayınları, s. 24.
(3) A.g.e., s. 25.

Windows'u Etkinleştir

O RÜZGÂR

Yaşamak zevki nedir bilmez ölümden korkan
Gür bir imanla damarlarda ateşten bir kan
Birleşip böyle diyorlardı, derin bir sesle,
Yeri fethetmek için gelmiş o fâtih nesle.

Böyle bir dersi alan rûha vatan dar görünür;
Dâimâ başka sefer, başka ufuklar görünür.
O nesil duymuş akın zevkini rüzgârda bile;
Bu duyuş varmış akınlardaki atlarda bile;

Bilmemiş var mı geniş yeryüzünün serhaddi,
Yıkmış ufkunda durup karşı koyan her seddi,
Yeni bir ülkede yem vermek için atlarına
Nice bin atlı kapılmıştı fetih rüzgârına.

Yahya KEMAL

resinden ilk ayrılışıdır bu. Sık sık saz meclisleri verilir konakta. Kararsız, bedbin, eyyamcı bir grup insanın arasında geçen, bir atmeye yakın zaman, çok şeyler götürmüştür Üsküb'ün Yahya Kemâl'inden. Sorezli Sakıp Bey, saz meclislerinin müdavimi. Siyasî fikirlerinden dolayı Paris'e firar etmiş ve ordudan atılmış bir zat. Ayırıcı özelliği; Avrupa'ya hayranlık, Osmanlı'ya ve Türklüğe düşmanlık. Gençlere şu telkinde bulunur. «Bizde bir gencin yapacağı iş varsa, o da bir kolayını bulup Paris'e firar etmek ve orada yaşamaktır.» (4)

Yahya Kemâl'e ilk yabancı tesir bu Sakıp Bey'den gelir. Bir ara «Nev Yunanilikee kadar varacak olan bir yabancılaşmanın ilk adımını bu inkârcı aydınımızın tesiriyle atar. Henüz onsekiz yaşındayken Paris'e firar eder yıl 1903.

Paris Jön Türklerin hürriyet ülkesi. Aydınımızın ilham kaynağı. Kimler yok ki Paris'te. Nesil ıslahı fikrinin mucidi Abdullah Cevdet'den, Prens Sabahattin'e kadar bir sürü muhalif aydın. Yahya Kemâl çok kısa süre bunların arasında kalır. Maux Kolejine devam eder. 1904'de Vulum-u siyasîye mektebine girer. Burada ünlü Fransız tarihçisi Albert Sorel'in derslerine devam eder. Sorel'in fikirleri Türk tarihini incelemeye yönelttir O'nu.

Muhayyel ofsamelerden çok vesikalara dayandırmaya çalışır tarihimizi. Bizde olan şeyleri açığa çıkarmak için çaba harcar. Gerçi atrihimiz hakkında; tümüyle doğru yargılara vardığı söylenemez. Ancak Gökalp'e söylediği şu sözler bir gerçeğin ifadesidir. «Meselâ bizim bir felsefemiz yoktur. Çünkü ordular felsefe yapmaz; fütûhat yapar. Biz de böyle yapmışız. Biz vatanlar kuran bir milletiz. Bunları söyleyelim.» (5)

(4) A.g.e., s. 41.
(5) A.g.e., s. 49.

ŞİİRİ

Yahya Kemâl'in şiiri çok değişik kaynaklardan etkilenen bir terkibdir. Ancak kalıcı eserlerinin ilham kaynağı çoğunlukla millî tarihimizdir. Medeniyetimizin duraklama döneminde sanat hayatına atılışı, Balkanlar Türkiya'sinde geçen çocukluk yıllarının tesiri O'nu tabîî olarak tarihe yönelttmiştir. Halin hiç de iç açıcı olmayan manzarası karşısında şair tesellîyi mazide bulur. Estetik için daha uygun olan masallaşmış gerçekleri tarihin derinlerinden çeker. Halin değil gelecegin binasını kurmak için kullanır bu malzemeyi.

Aynı dönemin ve aynı medeniyetin şairleri olarak Akif'le ayrıldıkları noktalardan birisi de budur. Akif aktüelle ilgilidir daha çok. Karanlık günlerin ıstırabını çeker. Bu günlerden aydınlık yarınların nasıl çıkacağını gösterir nesillere, çevresine. Akif ne kadar aktüelle ilgiliyse, Yahya Kemâl o kadar uzaktır aktüelden. Mazinin şiirini söyler. Estetik endişesi vardır. Uzak geleceği kollar devamlı. Biri yangını söndürmeye çalışır. Diğeri yangın ortasında maziden geleceğe gider gelir. Sezai Karakoç'un deyişiyle «Ödeve çağırışla hayal-meyal hatırlatma arasındaki, çıplak ışıkla karanlık arasındaki, bir anıtla bir tank arasındaki fark. Bir savaşta askerleri heyecanlandırmak için, komutanın yaptığı bir konuşmadır Akif'in şiiri. Ama savaş bittikten sonra, şehitler için dikilen anıt ve kitabedir, o kahramanlığın destanıdır Yahya Kemâl'inki.» (6)

Onun içindir ki Akif Bursa'nın işgali üzerine «Bülbülü», Çanakkale savaşı üzerine «Çanakkale Şehitlerini» yazacaktır, Yahya Kemâl ise, zamanı geriye doğru arşınlayacak, «İstanbul'u Fetheden Yeniçeri'ye Gazel» ve «Selimnâmeyi yazacaktır. Safahat baştan başa mevcud durumu anlatır. Yaşanan zamanla yakından ilgilidir Akif. Mahalle kahvesindeki bir olay, kûfeci bir çocugun hali, derinden yaralar, ıstırap verir o'na. Böyle hüsran ve acıların ilham ettiği mısralarla doludur safahat.

«Ağlar safahatımdaki hüsran bile sessiz.»

dorken Akif bu gerçeği tek mısrada belirtir.

Yahya Kemâl'de yaşanan zamanın acılarını konu edinen şiir sayısı bir elin parmakları kadar bile yoktur. Eski mükemmel vakitlerle iç içedir. Daima mükemmeli şiirleştirir.

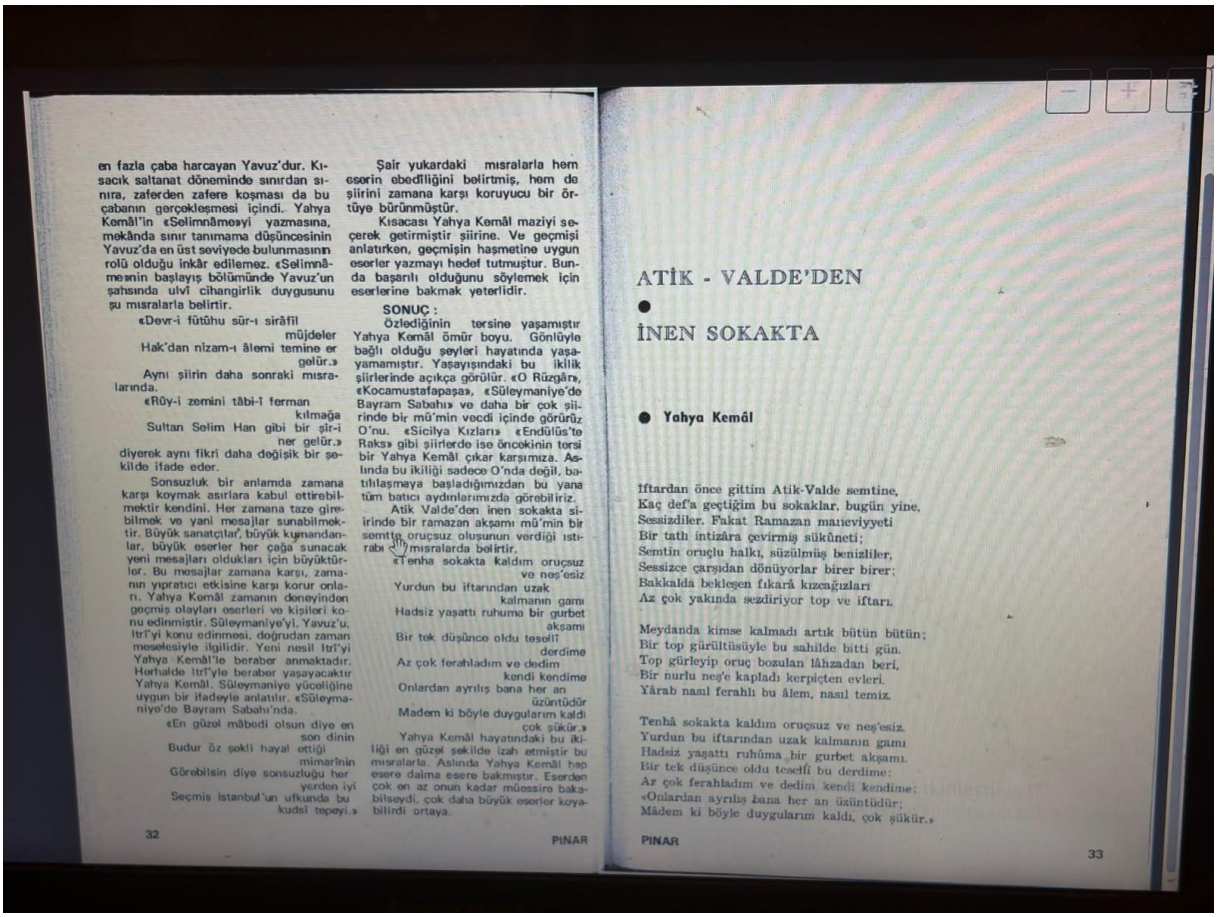
YAHYA KEMÂL'İN ŞİİRİNDE TARİH VE SONSUZLUK FİKRİ

Tarih ve sonsuzluk birbirini tamamlayan, birbirinden ayrılması mümkün olmayan iki kavram olarak girer Yahya Kemâl'in şiirlerine. Osmanlı'nın sınır tanımayan gelişmesi ve hareketliliği ondaki sonsuzluk fikrine eş bir duygudur. Bu duygu şiirin serhaddinde ufku kollayan şaire mükemmel eserler ilham etmiştir. Ölüme düğüne gider gibi giden akıncıların şiirini biraz da bunun için yazmıştır denilebilir. Geniş yeryüzünü yüce bir emre uyar hale getirmek için doludizgin at süren atalarımızı. «O rüzgâr» şiirinde şu mısralarla anlatır.

«Bilmemiş var mı geniş yeryüzünün serhaddi
Yıkmış ufkunda durup karşı koyan her seddi
Yeni bir ülkede yem vermek için atlarına
Nice bin atlı kapılmıştı fetih rüzgârına.»

«Selimnâme» şiirinde daha yoğun bir şekilde görürüz sonsuzluk fikrini. Yavuz'un sekiz sene gibi kısa bir ömre sığdırdığı büyük fetihlerin hikâyesidir «Selimnâme». Sairin Osmanlı padişahları içinde özellikle Yavuz'u seçmesi de anlamsız bir ölçüde. Denilebilir ki Osmanlı padişahları içinde cihanı yüce emre âmâde kılmak için

(6) Sezai Karakoç, Diriliş Yayınları, (2. baskı) 1974, s. 45.

en fazla çaba harcayan Yavuz'dur. Kısacık saltanat döneminde sınırdan sınıra, zaferden zafere koşması da bu çabanın gerçekleşmesi içindi. Yahya Kemâl'in «Selimnâmesi»yi yazmasına, mekânda sınır tanımama düşüncesinin Yavuz'da en üst seviyede bulunmasının rolü olduğu inkâr edilemez. «Selimnâme»nin başlayış bölümünde Yavuz'un şahsında ulvî cihangirlik duygusunu şu mısralarla belirtir.

«Devr-i fütûhu sür-ı sirâfil müjdeler
Hak'dan nizam-ı âlemi temine er gelür.»

Aynı şiirin daha sonraki mısralarında.

«Rûy-i zemini tâbi-î ferman kılmağa
Sultan Selim Han gibi bir şîr-i ner gelür.»

diyerek aynı fikri daha değişik bir şekilde ifade eder.

Sonsuzluk bir anlamda zamana karşı koymak asırlara kabul ettirebilmektir kendini. Her zamana taze girebilmek ve yani mesajlar sunabilmektir. Büyük sanatçılar, büyük kumandanlar, büyük eserler her çağa sunacak yeni mesajları oldukları için büyüktürler. Bu mesajlar zamana karşı, zamanın yıpratıcı etkisine karşı koruyanları. Yahya Kemâl zamanın deneyinden geçmiş olayları eserleri ve kişileri konu edinmiştir. Süleymaniye'yi, Yavuz'u, Itrî'yi konu edinmesi, doğrudan zaman meselesiyle ilgilidir. Yeni nesil Itrî'yi Yahya Kemâl'le beraber anmaktadır. Herhalde Itrî'yle beraber yaşayacaktır Yahya Kemâl. Süleymaniye yüceliğine uygun bir ifadeyle anlatılır. «Süleymaniye'de Bayram Sabahı'nda.

«En güzel mâbedi olsun diye en son dinin
Budur öz şekli hayal ettiği mimarînin
Görebilsin diye sonsuzluğu her yerden iyi
Seçmiş İstanbul'un ufkunda bu kudsî tepeyi.»

32

Şair yukardaki mısralarla hem eserin ebedîliğini belirtmiş, hem de şiirini zamana karşı koruyucu bir örtüye bürünmüştür.

Kısacası Yahya Kemâl maziyi seçerek getirmiştir şiirine. Ve geçmişi anlatırken, geçmişin haşmetine uygun eserler yazmayı hedef tutmuştur. Bunda başarılı olduğunu söylemek için eserlerine bakmak yeterlidir.

SONUÇ :

Özlediğinin tersine yaşamıştır Yahya Kemâl ömür boyu. Gönlüyle bağlı olduğu şeyleri hayatında yaşayamamıştır. Yaşayışındaki bu ikilik şiirlerinde açıkça görülür. «O Rüzgâr», «Kocamustafapaşa», «Süleymaniye'de Bayram Sabahı» ve daha bir çok şiirinde bir mü'min vecdi içinde görürüz O'nu. «Sicilya Kızları» «Endülüs'te Rakş» gibi şiirlerde ise öncekinin tersi bir Yahya Kemâl çıkar karşımıza. Aslında bu ikiliği sadece O'nda değil, batılılaşmaya başladığımızdan bu yana tüm batıcı aydınlarımızda görebiliriz.

Atik Valde'den inen sokakta şiirinde bir ramazan akşamı mü'min bir semtte oruçsuz oluşunun verdiği ıstırabı mısralarda belirtir.

«Tenha sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz
Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı
Hadsiz yaşattı ruhuma bir gurbet akşamı
Bir tek düşünce oldu teselli derdime
Az çok ferahladım ve dedim kendi kendime
Onlardan ayrılış bana her an üzüntüdür
Madem ki böyle duygularım kaldı çok şükür.»

Yahya Kemâl hayatındaki bu ikiliği en güzel şekilde izah etmiştir bu mısralarla. Aslında Yahya Kemâl hep esere dalma esere bakmıştır. Eserden çok on az onun kadar müessire bakabilseydi, çok daha büyük eserler koyabilirdi ortaya.

PINAR

ATİK - VALDE'DEN
●
İNEN SOKAKTA

● **Yahya Kemâl**

İftardan önce gittim Atik-Valde semtine,
Kaç def'a geçtiğim bu sokaklar, bugün yine,
Sessizdiler. Fakat Ramazan mahviyyeti
Bir tatlı intizâra çevirmiş sükûneti;
Semtin oruçlu halkı, süzülmüş benizliler,
Sessizce çarşıdan dönüyorlar birer birer;
Bakkalda beklegen fıkarâ kızcağızları
Az çok yakında sezdiriyor top ve iftarı.

Meydanda kimse kalmadı artık bütün bütün;
Bir top gürültüsüyle bu sahilde bitti gün.
Top gürleyip oruç bozulan lâhzadan beri,
Bir nurlu neş'e kapladı kerpiçten evleri.
Yârab nasıl ferahlı bu âlem, nasıl temiz.

Tenhâ sokakta kaldım oruçsuz ve neş'esiz.
Yurdun bu iftarından uzak kalmanın gamı
Hadsiz yaşattı ruhûma bir gurbet akşamı.
Bir tek düşünce oldu tesellî bu derdime:
Az çok ferahladım ve dedim kendi kendime:
«Onlardan ayrılış bana her an üzüntüdür;
Mâdem ki böyle duygularım kaldı, çok şükür.»

PINAR

33

Pınar Dergisi, 1976, sayı:59, s.28-33.